

Time: 3 Hours

Total Marks: 100

Please check whether you have got the right question paper.

N.B. 1. All questions are compulsory. Attempt Sub question (A) or (B) of Question no. 5.

2. Figures to the right indicate full marks.

3. Students answering in the regional language should refer in case of doubt to the main text of the paper in English.

4. Draw neat diagrams wherever necessary.

Q1. Answer any TWO questions of the following.

20

- a) What is the meaning of labour markets? What are the characteristics of labour markets?
- b) Write a note on second national commission on labour.
- c) What are the measures of women labour?

Q2. Answer any TWO questions of the following.

20

- a) Discuss the several functions of trade unions.
- b) What are the problems faced by trade unions in India?
- c) Explain the constitution of International Labour Organization (ILO).

Q3. Answer any TWO questions of the following.

20

- a) Discuss the several causes of industrial disputes.
- b) Explain the meaning and importance of collective bargaining.
- c) Explain the various aspects of working conditions.

Q4. Answer any TWO questions of the following.

20

- a) Explain any five theories of labour welfare in short.
- b) What are the social security measures in India?
- c) Explain the protective labour laws in India.

Q5. A) Write short notes on any TWO of the following.

20

- a) Causes of Child Labour
- b) Role of outside leadership in trade union.
- c) Worker's Participation in Management
- d) Functions of Labour Welfare Officers.

OR

B) Multiple choice questions, select an appropriate option.

20

1) Which market is known as the job market?

- a) The labour market
- b) The money market
- c) The capital market
- d) The vegetable market

- 2) Which of the following is not the cause of child labour?
  - a) Full employment
  - b) Poverty
  - c) Migration
  - d) Condoning social norms
- 3) PENCIL Portal was launched in -----.
  - a) 2015
  - b) 2016
  - c) 2017
  - d) 2018
- 4) Which of the following is not the component of the National Renewal Fund?
  - a) The Employment Generation Fund
  - b) The National Renewal Grant Fund
  - c) The Insurance Fund for Employees
  - d) The Poverty Generation Fund
- 5) PENCIL is an online platform developed by -----.
  - a) the Ministry of Labour and Employment
  - b) The Ministry of Finance
  - c) The Ministry of Education
  - d) The Ministry of Agriculture
- 6) ----- is known as economic functions.
  - a) Basic functions
  - b) Militant functions
  - c) Social functions
  - d) International functions
- 7) Which of the following is not the measure should be taken for strengthening trade unions?
  - a) Improve financial position
  - b) Workers education
  - c) Increase membership
  - d) Political pressure
- 8) In trade unions we find ----- types of leaderships.
  - a) One
  - b) Two
  - c) Three
  - d) Four
- 9) Which is not true about International Labour Organization (ILO)?
  - a) It is established in 1918.
  - b) It's headquarter is in Geneva.
  - c) India is a founding member of ILO.
  - d) Governing body is the executive council of the I.L.O.
- 10) Madras Textile Labour Union formed under the leadership of B. P. Wadia in -----.
  - a) 1915
  - b) 1916
  - c) 1917
  - d) 1918

- 11) Which of the following is not the cause of industrial disputes?
- Inadequate wages
  - Working in night shifts
  - Getting more bonus
  - More hours of work
- 12) Collective bargaining is ----- procedure.
- Single party
  - Two party
  - Both single as well as two party
  - Neither single nor two party
- 13) Workers participation in management -----.
- is always formal
  - is always informal
  - may be formal or informal
  - neither formal nor informal
- 14) Which of the following is not the objective of workers participation?
- To achieve industrial peace and harmony.
  - To build the most dynamic human resources.
  - To raise the levels of the employee production, productivity and product equality.
  - To maximize the number of grievances.
- 15) Which of the following is not the aspect of working conditions?
- Sanitation
  - Drinking water
  - Lighting
  - Employment
- 16) Which of the following is not the principle of labour welfare?
- Principle of association
  - Principle of responsibility
  - Principle of integration
  - Principle of non-cooperation
- 17) The Factories Act, 1948 requires the appointment of a Labour Welfare Officer in factories employing -----.
- 500 or more workers
  - 600 or more workers
  - 700 or more workers
  - 800 or more workers
- 18) Social assistance is provided by the society or the government to the -----.
- Rich persons
  - Middleclass individual
  - High-class individual
  - The poor and needy individual
- 19) The first step towards social insurance was taken by the Government of India in 1923 by passing -----.
- The Workmen's Compensation Act
  - Employees State Insurance Act
  - The Dock Workers Act
  - Maternity Benefit Act
- 20) Minimum wages act enacted in -----.
- 1951
  - 1948
  - 1923
  - 1911

*****

(मराठी रुपांतर)

वेळ: 3 तास

एकूण गुण: १००

कृपया तुम्हाला योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे का ते तपासा.

सूचना: १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत. प्रश्न क्र. ५ मध्ये (अ) व (ब) उप प्रश्नांमधील कोणताही एक उप प्रश्न सोडवा.

२. उजवीकडील आकडे पूर्ण गुण दर्शवतात.

३. प्रादेशिक भाषेत उत्तर देणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी शंका असल्यास पेपरच्या मुख्य मजकुराचा इंग्रजीमध्ये संदर्भ द्यावा.

४. आवश्यक तेथे नीटनेटक्या आकृत्या काढा.

प्र १. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

- अ) श्रमिक बाजाराचा अर्थ काय आहे? श्रमिक बाजाराची वैशिष्ट्ये काय आहेत?
- ब) दुसऱ्या राष्ट्रीय श्रम आयोगावर टीप लिहा.
- क) महिला श्रमिकांसाठीच्या उपाययोजना कोणत्या आहेत?

प्र २. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

- अ) कामगार संघटनांच्या विविध कार्यांची चर्चा करा.
- ब) भारतातील कामगार संघटनांना कोणत्या समस्या भेडसावत आहेत?
- क) आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना (ILO) ची रचना स्पष्ट करा.

प्र ३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

- अ) औद्योगिक विवादांच्या विविध कारणांची चर्चा करा.
- ब) सामूहिक सौदेबाजीचा अर्थ आणि महत्त्व स्पष्ट करा.
- क) कामकाजाच्या परिस्थितीचे विविध पैलू स्पष्ट करा.

प्र ४. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

- अ) कामगार कल्याणाचे कोणतेही पाच सिद्धांत थोडक्यात स्पष्ट करा.
- ब) भारतातील सामाजिक सुरक्षा उपाय कोणते आहेत?
- क) भारतातील संरक्षणात्मक कामगार कायदे स्पष्ट करा.

प्र ५ अ) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा.

२०

- अ) बालमजुरीची कारणे
- ब) कामगार संघटनांमधील बाह्य नेतृत्वाची भूमिका
- क) व्यवस्थापनात कामगारांचा सहभाग
- ड) कामगार कल्याण अधिकाऱ्यांची कार्ये.

- 13) व्यवस्थापनात कामगारांचा सहभाग -----.
- अ) नेहमी औपचारिक असतो
ब) नेहमी अनौपचारिक असतो
क) औपचारिक किंवा अनौपचारिक असू शकतो
ड) ना औपचारिक असतो ना अनौपचारिक नसतो.
- 14) कामगारांच्या सहभागाचा उद्देश खालीलपैकी कोणता नाही?
- अ) औद्योगिक शांतता आणि सुसंवाद साधणे.
ब) सर्वात गतिमान मानवी संसाधने तयार करणे.
क) कर्मचारी उत्पादन, उत्पादकता आणि उत्पादन समानतेचे स्तर वाढवणे.
ड) तक्रारींची संख्या वाढवणे.
- 15) खालीलपैकी कोणता पैलू कामकाजाच्या परिस्थितीचा नाही?
- अ) स्वच्छता
ब) पिण्याचे पाणी
क) लाइटिंग
ड) रोजगार
- 16) खालीलपैकी कोणते तत्व कामगार कल्याणाचे नाही?
- अ) सहवासाचे तत्व
ब) जबाबदारीचे तत्व
क) एकत्रीकरणाचे तत्व
ड) असहकाराचे तत्व
- 17) कारखाना अधिनियम, 1948 नुसार ----- कार्यरत असलेल्या कारखान्यांमध्ये कामगार कल्याण अधिकारी नियुक्त करणे आवश्यक आहे.
- अ) 500 किंवा अधिक कामगार
ब) 600 किंवा अधिक कामगार
क) 700 किंवा अधिक कामगार
ड) 800 किंवा अधिक कामगार
- 18) समाज किंवा सरकार ----- यांना सामाजिक सहाय्य प्रदान करते.
- अ) श्रीमंत व्यक्ती
ब) मध्यमवर्गीय व्यक्ती
क) उच्च-वर्गीय व्यक्ती
ड) गरीब आणि गरजू व्यक्ती
- 19) सामाजिक विम्याच्या दिशेने पहिले पाऊल उचलले ते म्हणजे भारत सरकारने 1923 मध्ये ----- लागू केला.
- अ) कामगार भरपाई कायदा
ब) कर्मचारी राज्य विमा कायदा
क) गोदी कामगार कायदा
ड) मातृत्व लाभ कायदा
- 20) किमान वेतन कायदा ----- मध्ये लागू करण्यात आला.
- अ) १९५१
ब) १९४८
क) १९२३
ड) १९११

*****